

VASILE PÂRVAN DESPRE ROLUL PERSONALITĂȚII ȘI AL MASELOR ÎN ISTORIE

VIRGIL CATARGIU

V. Pârvan schițează o concepție **eroică** asupra istoriei. El a nutrit convingerea în puterea de decizie și dăruire a unei elite, capabile să canalizeze și să dirijeze masele spre acțiunea de primenire socială și spirituală. Convingerea sa prezintă similitudini cu filosofia romantică germană și cu gândirea istoricului și filosofului T. Carlyle. V. Pârvan a crezut în rolul cardinal în istorie al individualităților remarcabile, numite „genii“, „eroi“, „titani“. După el, funcția personalităților constă în exprimarea și formularea a ceea ce este etern, a ansamblului de valori universale, obligatorii pentru toți oamenii. Personalitățile aduc aceste valori pînă la conștiința maselor. „Crearea vieții nouă umane, față de viața cea veche a naturii e fapta întregă a sufletului nostru luptător. Epifania acestui suflet — arată istoricul — sînt geniile creatoare, singuratic și sublime; în gîndurile lor prometeice; dar general omenești și accesibile nouă tuturor, în adevărul clar și etern, condensat ca energie roditoare uriașă, în opera sintetică a sufletului lor titanic.“¹

Vorbind în numele său propriu, „geniul“ sau „eroul“ exprimă adevăruri general-umane. Tocmai în această capacitate de a dezvălui și exprima adevăruri universale se află izvorul caracterului excepțional al eroului și al forței lui de influențare. Consecințele practice ale acestei capacități, V. Pârvan le vedea în caracterul activ al eroului, adică, în energia excepțională a acestuia, în stăruința și forța de voință cu care acesta afirmă și impune altora convingerile sale, în puterea sa de sacrificiu. „Acțiunea pozitivă a personalității de caracter, în mijlocul societății, se exercită în două direcții

1. teoretic, în apărarea neînfricoșată a ideilor proprii... și în stabilirea unei concepții despre lume etic-obiective.

2. practic, în liberul sacrificiu pentru societate și în devotamentul de erou sau martir social luptînd sau suferînd, necondiționat, pînă la moarte, pentru binele aproapelui. Pe umerii personalităților de caracter se sprijină bolta cerească a societății viitoare“² Ultima idee este foarte interesantă, deoarece avem certitudinea că V. Pârvan face o dis-

tincție între personalitățile anterioare pe care le-a cunoscut omenirea și cele viitoare pe care le va cunoaște. Despre personalitățile anterioare V. Pârvan arăta că „liberatorii omenirii au fost și ei tot oameni, cu multe și felurite păcate. Dar din sufletul lor nu s-a șters niciodată entuziasmul pentru ideal și pentru sublim“³. Personalitățile viitoare, în afară de entuziasmul pentru ideal și sublim, se vor caracteriza și prin integritatea caracterului.

O altă distincție pertinentă a istoricului nostru cu privire la rolul personalităților în istorie are în vedere „caracterul intim al ritmului vieții lor creatoare“, care poate fi cantitativ și calitativ, negativ și pozitiv, discret sau zgomotos. „Ce zgomot și agitație violentă au produs întotdeauna marii demagogi, marii profeți falși, marii tirani ori cuceritori cruzi și brutali. Istoria a însemnat viața, faptele și înfrîurirea lor cu dreptate, căci există și o devenire istorică negativă a spiritului omenesc; perpetua lor naivitate, imbecilitate, lașitate. Dar ritmul lor istoric e numai cantitativ intens, și în cel mai ironic sens calitativ. Dimpotrivă, ce singuraticke au trăit geniile pozitiv-creatoare ale omenirii! Ritmul vieții lor solitare a fost incomparabil de intens numai în sine“⁴.

Relația dintre personalitate și masă, V. Pârvan n-o înțelegea, totuși, ca un raport unilateral, în care activă să fie numai o personalitate excepțională, căci „Biruința e a celor mulți. Ei au nevoie de unul, care să le strângă în sufletul lui puternic toate sufletele lor slabe și să-i contopească într-o singură făptură prin puterea geniului lui. Dar vai și amar de dînsul dacă o clipă se poticnește prin credința lor în el, era cel mare, prin necredința lor el se prăbușește din nou în neant“⁵. De altfel „creatorii marilor curente pornesc de la sufletul mulțimilor, se hrănesc din el, se ridică din el și se întorc la el“⁶.

V. Pârvan subliniază angajarea activă a maselor bazată pe cultul personalității, pe un sentiment emoțional necontrolat de solidaritate cu aceasta, de respect, pentru ea, de încredere în învățăturile personalității. Raportul este reciproc, la rîndul ei, personalitatea nutrește sentimente asemănătoare pentru mase.

Personalitatea istorică nu poate să apară ruptă de epocă, de masă, de mediul social. Istoria fiecărei națiuni, a fiecărei societăți are timpul său prezent și se făurește prin dăruirea și creația unor personalități. Numai personalitățile care ascultă de vocea istoriei, însușindu-și tendințele epocii, voința maselor ca pe voința lor, devin cu adevărat personalități istorice. Căci „nu pentru că a existat Socrate, Alexandru, Isus ori Mahomed, lumea noastră a devenit cum este, ci ea a devenit și devine cu toate că există și genii“⁷. În ultimă instanță în aceasta constă armonia socială și realizarea consensului. „Din respectul și iubirea personalității pentru marea masă, bună, răbdătoare și harnică, — din respectul și iubirea maselor pentru personalitatea creatoare, care luminează, conduce și însănătoșează, rezultă puterea și armonia socială“⁸.

Personalitatea îndeplinește în istorie un rol de intruchipare a valorilor eterne de umplere cu ele a vieții poporului, de potențare a activității și a energiei creatoare. „De n-am fi noi, solitarii, omenirea s-ar

inneca în mara murdară a patimilor. Dar noi, în apărarea noastră de urîtenia lumii, apărăm și pe oameni, arătîndu-le o viață mai bună.“⁹ Personalitatea pune capăt haosului social. Misiunea ei constă în durabilizarea ordinii, „Lipsa de suflute tari, dominatoare, în mijlocul unei societăți, duce la totala trivializare a vieții în comun. Dimpotrivă, suflutele energice creatoare dau chiar mulțimii o vibrație sufletească mai sonoră“¹⁰ Cred că este semnificativ faptul că printre marile personalități ale istoriei V. Pârvan menționează pe întemeietorul comunismului științific, atunci cînd dă exemplu de „mari reorganizări prin conducători de geniu, August..., Napoleon, Karl Marx“¹¹.

Personalitățile își concentrează atenția asupra formării atitudinilor și convingerilor, tratînd schimbările din baza economică ca secundare. Numai personalitățile dau astfel sens și culoare vieții maselor. „Istorie, adică evolutiv-uman, popoarele trăiesc numai prin fapta precursorilor și revoltaților. Aceștia tulbură ca niște demoni, perpetuu nemulțumiți, beatitudinea lenei spirituale a contemporanilor, le deșteaptă iluzii și apetituri, le răscolesc patimile, le dărîmă prețiosul echilibru al perfecției inerții“¹²

Potrivit concepției sale determinismul istorico-social se desfășoară pe baza unor motivații colective. Aceste motivații se manifestă îndeosebi sub forma intereselor, relevate la nivelul psihologiei sociale. Ele reprezintă unul din factorii dinamizatori importanți ai activităților și frîmîntărilor umane din toate timpurile, atît ale maselor cît și ale personalităților. „Dacă patimile uriașe populare, sociale ca și individuale, provoacă toate agitațiile, tulburările, mișcările violente, furios ritmate ale istoriei, ideile conducătoare infuzate, pe cale de sugestie ori pe cale de sentiment maselor, pe cale de judecată indivizilor, sînt elementul care polarizează vibrațiile colectiv-sufletești“¹³. Deci, nu putem înțelege întregul comportament, dacă nu avem în vedere și factorii motivaționali ideali. Altfel, n-am înțelege de ce „milioane de oameni chinuți, terorizați, duși la moarte de idei pure, teoretice, sociale și politice, pentru înfăptuirea cărora mulțimile, credincioase ca în vremile marilor epidemii religioase, își dau și viața însăși“¹⁴. Astfel ne explicăm rolul uriaș al ideilor în viața umanității „Ideile vor fi pinzele în care piloții umanității suflete născocitoare de gânduri nouă, lasă să bată vînturile mari ale sentimentelor ancestrale și ale instinctelor cosmice spre a mîna umanitatea tot mai departe pe oceanul cel fără hotare al vieții universale“¹⁵.

Atunci cînd acțiunea istorică este întemeiată atît rațional cît și afectiv, viața maselor „are clipe în adevăr sublime“ e atunci cînd vezi întreaga masă de trupuri vibrînd violent, ca o mare furtunoasă, pentru un gînd care a reușit s-o cucerească, s-o sugestioneze, să inspire un for suprauman chipurilor așa de lipsite de expresie din zilele obișnuite“¹⁶.

Există la V. Pârvan o tendință de opunere, pe de o parte, a personalităților istorice care se separă prin individualitatea lor, prin valorile specifice, și care îndeplinesc funcția de inițiatori ai unor schimbări istorice, iar pe de altă, a colectivității, definită ca popor și înțeleasă ca o masă nediferențiată în interior și în general refractară gîndului, care reacționează din impulsuri și se hotărăște prin sugestii, omul simplu ne-

înțelegînd pe eroul gîndului. Maselor le sînt caracteristice, după V. Pârvan, „mimetismul și utilitarismul ancestral“. Acestea aduc cu dificultate modificări „sacrosanctelor lor tradiții“. Ele pot folosi pașnic sau războinic gîndul născocitorilor. Masa, înclinată spre imitație, se comportă în general pasiv. „Rezistența pasivă a maselor omenești, față de înnoirile spirituale care cer tot mai multă activitate, e biruită prin ideile economice, biologice, științifice, care organizează mult mai plăcut viața materială“¹⁷. V. Pârvan amintește de „greoaia animalitate și tot stupidul materialism al marilor mulțimi întunecate și aspre“¹⁸, dar nu uită că „popoarele trăiesc prin munca mereu aceeași a celor mulți“¹⁹.

În genere, din concepția sa se degajă un cult al personalității eroice și al valorilor apărute de ea. Pentru V. Pârvan, „masa populară rămîne tot aluatul greoi, pe care instinctele și locurile comune ale retoricii de bilci o pun în mișcare, iar nu ideile“²⁰, care circulă în „spațiul geografic uman“ și în „timpul istoric uman“, cu ajutorul marilor genii creatoare. V. Pârvan nu neagă însemnătatea modificărilor produse în baza materială și economică a societății, dar consideră că esența schimbărilor istorice rezidă în schimbarea sistemului de valori, al idealurilor și criteriilor de apreciere, iar această schimbare se datorează personalităților creatoare, care „trăiesc ca oameni în sine“, astfel că „trebuie să fim demni de acești răscumpărători, care au forțat cursul secolelor și au dat prin pătimirea lor, într-o suflare, ceea ce mii de ani nu dăduseră“²¹.

Influența individualităților se constată în orice domeniu, și, formularea și propagarea principiilor unei conduite morale, în sfera spiritualului și a culturalului. „Culturalul cu forme concrete — arată V. Pârvan — e exclusiv rezultatul gîndirii superioare solitare“²². În ceea ce privește mișcările social-politice, istoricul este de părere că acțiunile și scopurile personalităților se pot realiza numai în condițiile avîntului și participării maselor populare. „Sub imboldul idealismului mistic-popular — afirmă V. Pârvan — trezit întotdeauna puternic în epocile de mari răsturnări și revoluții, doi, trei oameni de inimă pot pune la cale, susținuți de acest mediu ambiant, încrezător și cald, mari reforme spirituale, pe care în vremurile obișnuite nu le-ar fi adus o evoluție de decenii sau secole“²³.

Tenta eroic-voluntaristă a concepției sale despre rolul personalității în istorie este evidentă. Ceea ce necesită o precizare, referitor la stilul lui V. Pârvan, este expresia menționată „idealism mistic popular“. Credem că este vorba mai mult de o licență poetică, ce urmărește stîrnirea unei vrăji în lector sau auditoriu, așa cum le întîlnim la tot pasul în opera sa. Prin „idealism mistic popular“ V. Pârvan are în vedere acele nobile aspirații trecute din generație în generație, intrate în sfera tradiției și a mitului care au aderențe în stările latente ale interiorității omului simplu, răscolit în momente de transformări sociale. După V. Pârvan, „linia aproape plană a devenirii încete a maselor se între-

taie și se însufletește de exploziile aspirațiilor geniale, creatoare de gînduri și fapte nouă de natură genetic-spirituală, ordonatoare și agitatoare a forțelor brute, neconștiente ale maselor“²⁴, dar, în cele din urmă toate, „formele concrete individuale și sociale, naționale, politice, devin simple umbre ale marii și micii realități: viața umană totală și indivizibilă“²⁵. Semnificativă ni se pare, în cele din urmă, recunoașterea rolului hotărîtor al maselor în mișcările sociale, în domeniul activității economice și de producție, în viața și afirmarea civilizațiilor. Potrivit concepției sale „masele populare se mișcă neconținut, mari evoluții istorice au loc prin această mișcare : revoluții și războaie, schimbări social-economice și religioase, migrații de popoare și civilizații, acesta e un adevăr incontestabil, chiar și pentru istoricii individualiști“²⁶. De aceea, „cîntecul meu va fi cîntarea celor mulți, care privesc înainte, va fi un cîntec de biruință“, conchide optimist V. Pârvan.

NOTE

¹ V. Pârvan, *Idei și forme istorice*, București, 1920, p. 57.

Idem, *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane*, extras, 1919 p. 14—15.

³ Idem, *Memoriale*, București, 1923, p. 130.

⁴ Idem, *Idei și forme istorice*, p. 157—158.

Idem, *Memoriale*, p. 145.

⁶ *Ibidem*, p. 41.

⁷ V. Pârvan, *Ideile fundamentale ale culturii...*, p. 0.

⁸ Idem, *Idei și forme istorice*, p. 150.

⁹ Idem, *Memoriale*, p. 33.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ V. Pârvan, *Idei și forme istorice*, p. 150.

¹² *Ibidem*, p. 11.

¹³ *Ibidem*, p. 173.

¹⁴ *Ibidem*, p. 118.

¹⁵ *Ibidem*, p. 58.

¹⁶ V. Pârvan, *Memoriale*, p. 32.

¹⁷ Idem, *Idei și forme istorice*, p. 117

¹⁸ *Ibidem*, p. 58.

¹⁹ *Ibidem*, p. 11.

²⁰ *Ibidem*, p. 140.

²¹ V. Pârvan, *Memoriale*, p. 109.

²² Idem, *Idei și forme istorice*, p. 29.

²³ *Ibidem*, p. 17.

²⁴ *Ibidem*, p. 89.

²⁵ *Ibidem*, p. 68—69.

²⁶ *Ibidem*, p. 144.

L'OPINION DE VASILE PÂRVAN SUR LE RÔLE DE LA PERSONNALITÉ ET DES MASSES DANS L'HISTOIRE

Résumé

Vasile Pârvan (1882-1927), historien et archéologue roumain de prestige, a été le promoteur d'une conception héroïque, active sur l'histoire. Conformément à sa pensée, la personnalité accomplit, dans l'histoire, un rôle de réalisation des valeurs et des aspirations permanentes, pour remplir la vie des peuples, pour développer leur activité et leur énergie créatrices. Il a cru aux individualités remarquables, qu'il a appelées „génies“, „héros“, „titans“, et dont l'action peut être quantitative et qualitative, négative ou positive, discrète ou bruyante.

Bien que de sa conception se dégage un culte de la personnalité héroïque et des valeurs — surtout spirituelles — qu'elle défend, il reconnaît le rôle des masses dans les mouvements sociaux, dans le domaine de l'activité économique et de production, dans la vie et l'affirmation des civilisations. Plus encore, l'historien roumain a affirmé que seules les personnalités qui obéissent à la voix de l'histoire, qui s'assument les tendances de l'époque et la volonté de masses deviennent de véritables personnalités.